

Ki akar itt hős lenni!?

Közép-Európa történelmét átgondolva, úgy 50-60 évenként lezajlik itt egy háború, forradalom. Utoljára 1956. október 23-án történt hasonló – az 1989-es vértelen rendszerváltást leszámítva – ennek immár 50 éve, melyből 34-et éltem meg. Kezdetben ellenforradalomnak nevezték a tankönyvek, ma forradalom.

A Kádár-rendszer alkonyán nyiladozott az értelmem, néha még össze-összefutok régi tanárainnal, nemrég egykori tornatanárom láttam, ma vállalkozó, szatyorral a kezében, gyalogosan közlekedik. Egy alkalommal beázott a tornaterem, kinn vihar tombolt, a tanár átbeszélgette velünk a 45 percet az öltözőben. Lehattunk talán 15-en fiúk. A tornatanár közelébe a kedvencek telepedtek, és ő halkán elmonologizált, csak úgy maga elé. Sok mindenről szó esett, úszott ő már olimpiai bajnokkal, a katonaság, egy humorista (a Hofi), aztán a politika. Mi nem nagyon értettük, lehattunk vagy 11–12 évesek. *„Hogy igaz, Kádár apánk csúnyán kezdte, meg volt a Csehszlovákia, de Afganisztánba nem vonultunk be! Tudott nemet mondani az Öreg! Az ám, az oroszoknak! Azért mégis rendes ember ez az Öreg!”* Mi pislogtunk, gondolom, lélegzet visszafojtva hallgattuk, bólogtunk is, hogy igen, rendes, és ámulva néztük a saját monológjába révült, fojtott hangon beszélő tornatanárt az izzadságszagú öltözőben. Most vállalkozó, a rendszerváltás óta tanfolyamokat szervez cégeknek. A nylon-szatyor, erős bagó szag, szemrángás. Nem tűnt túl boldognak. Ha beszélünk is, csak arról faggatózik, be tud-e engem is szervezni, vagy általam valakit az üzletébe.

Corvin köz

Fekvő Sztalin

A rendszerváltozás környékén sok minden, ami ma természetes, az újdonság varázsával hatott, például a szólás-, és véleménynyilvánítás szabadsága. Emlékszem fáklyás felvonulásokra 1989-ből, lyukas zászlókat vittek az élen, én is ott mocorogtam a tömegben 17 évesen, lelkesen. Kerestem valami nagyot és igazat. A sokaságban voltak hangok, akik féltek, mi lesz, ha jönnek a rendőrök. Nem jöttek. Vagy nem úgy jöttek, ahogy pár évvel korábban, hogy félni, netán megijedni kellett volna tőlük. Úgy tűnt, forrongott minden, ma inkább úgy látom, elkezdett felkavarodni. Még a történelemtanítás is. Tanárunk bele-belepirult saját merészségébe, hiszen mást mondott, mint amit az oszlása felé halódó „socialista” rendszer tankönyveiben leírtak (amúgy is szokatlan dolgokat művelt, például kirándulást szervezett Erdélybe). Akkor még ott remegett a levegőben egy hátha is, az a lehetőség, hogy mégsem lesz vége a szürkéségnek. Egy délután otthon belelapoztam a tanár által (halkan és óvatosan, de) hazugnak nevezett tankönyvbe, és rájöttem: a történelemtankönyvek átírhatók. Nem ért megvilágosodás (bár akkor azt éreztem, hogy igen), csak egy közhely tudatosult bennem: a győztesek nem csak arról határoznak, hogy ki és mi szerepel a történelemtankönyvekben, hanem még annak hogyanjáról is. Egy folyóirat (Hitel) a közelmúlt történelméről szóló mellékletéből tanultunk, de soha nem feleltünk jegyre ebből a történelmi korból.

1984.03.31. *Trabant koncert a Ráday klubban*

Rajztanárunk sem mindig a tér, forma, szín rejtelseire oktatót a gimnáziumban, hanem levetítette Orwell John Halas rendezte *Állatfarmját*, megkérte az osztályt: „*Ezt azért ne nagyon emlegessék máshol fiatalok, mert ez a rajzfilm be van tiltva. Már mint nálunk.*” Balaton szölt a rajzórán és Trabant (alternatív zenekarok), mindenki azt csinált, amit akart, a tanár történeteket mesélt a katonaságról, miképpen szabotálta a Magyar Néphadsereg előírászerű működését.

Peter Weiss: Marat/Sade

Az egyik tanárom felolvasta az *Egy mondat a zsarnokság ellent*. Le voltam taglózva, és mindenki a fakultáción, óriási csönd kerekedett. Ugyanez a tanárom színházi buszokat szervezett. Kaposvárra mentünk (Pécsről nem nagy távolság). A másodvirágzás utolsó éveiben lehetett a kaposvári színház. Jordán Tamás, Lukáts Andor, Bezerédy Zoltán, Koltai Róbert, Máté Gábor... És még sorolhatnám a neveket, kik mozogtak a színpadon. Lázár Kati, Pogány Judit, Csákányi Eszter... Még láttam az Ács János rendezte *Marat/Sade*-ot. Az

utolsó előadások valamelyikét. Egy évvel lemaradtam a *Mester és Margaritáról*. Láttam az *Állatfarmot* (már megint az *Állatfarm*, de akkor már szabad volt játszani). Láttam **Eörsi István**: *Kihallgatását* (kétszer is, máig bennem él az, ahogy Karátson Tamás, kihallgatottként kap egy szál cigarettát, és talán egy perc alatt elszívja. Iszonytató mohósággal, a cigarettán át lélegzik, még látom, ahogy a cigarettahamu felizzik és egyre hosszabb lesz, s amint meggömbülve enged a gravitációnak. Látom a bilincseket is. Azt hiszem, sokáig ez jelentette nekem '56-ot. Pár év múlva az egyetemen Karátson Gábor festőt, író-t hallottam beszélni '56-ról, egy momentum él elevenen a történeteiből: a több ezres tömegből be-bekiabáltak: „*Tartsad magad, Jóska!*” (nehezen dőlt le a Generalissimus szobra, és a humor ilyen helyzetben katartikus). És Faludy György hangja is hitelesen cseng a fülemben, ha '56-ról, Recskről esik szó.

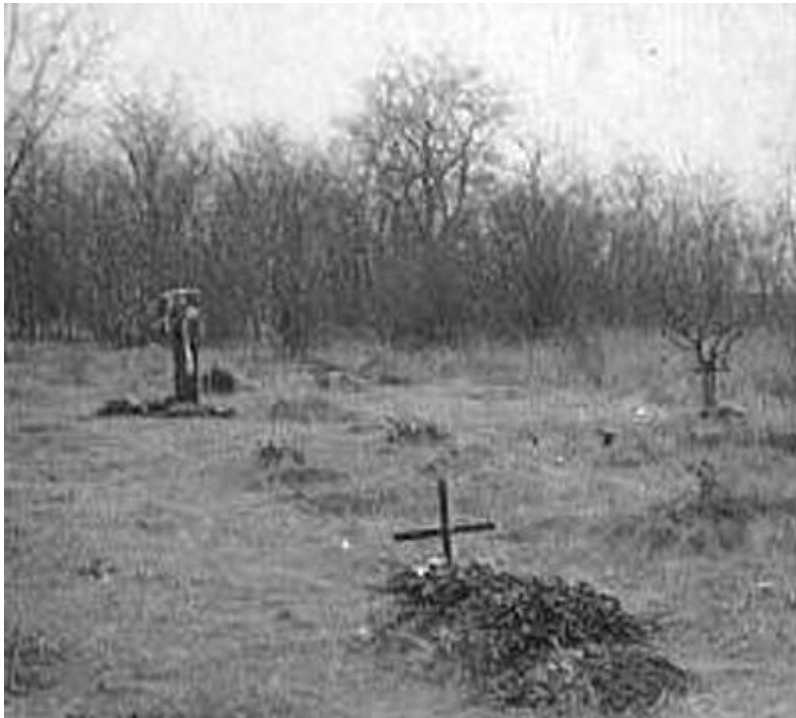
Kilőtt páncélautó halott katonával

Magyarországon az utolsó három évszázadra jutott egy-egy szabadságharc, a csatatéren összességében mindig vereséget szenvedtünk, a hosszúra nyúlt békét/megszállást azért megnyertük, hiszen itt vagyunk, még élünk. Már nincsenek az országban sem ideiglenesen itt állomásozó csapatok, sem megszállók, sem gyarmatosítók, és most sem fegyverrel győztünk. Tényleg hiányzik valakinek a véres győzelem adta mámorító közösségi élmény? Lámpavasra akasztott politikus? Felkoncolt kiskatonák? Kiontott belek? Haslövés? Kivégzések? Hiszen a forradalom halottaihoz, az áldozatokhoz nem viszonyul ugyanúgy mindenki. A szimbolikus főhajtás csak a jó halottaknak (győztes oldalon álló halott) jár (a kiegyezésig). Ma sehol egy Antigoné, aki nekiállna politikai hullákat temetni (öccseit és hűgait, hiszen hat generációt visszaszámolva már az angol királynővel is rokonok vagyunk mindannyian)! A mai Magyarországon szinte csak az esne azonos megítélés alá, ha nyernénk a következő futball-világbajnokságot, de még az EB selejtezőkörből sem jutunk ki a döntőre (csak ha mi rendezzünk, házigazdaként).

Puskás Ferencet ünneplik

Az, hogy ki minek ad jelentőséget az életében, nagyon sok mindentől függ. Neveltetés, egyéni habitus, társadalmi kapcsolatok, közérzet, csillagállás, széljárás... 1956-ban Magyarországon egy rövid ideig úgy tűnt, együtt lélegzik, egyet akar mindenki, és ezt az akaratot nem kényszeríthette rájuk senki (luftballonokból szórt röplapokkal, rádióadásokkal, és „ürgebőrbe” kötött üzenetekkel biztos nem), illetve éppen a politikai rendszer okozta túlzott kényszerűség váltotta ki az egyet akarást (a diktatúra lelket nyomorító elnyomása). Mára ennek a nagy egységnek nyoma sincs. Még a tények megítélésében sem. '56 ma majdnem ugyanolyan állami ünnepnek számít az iskolákban, mint április 4-e és november 7-e volt egykori szocialista népköztársaságunkban nekünk, akkori kék és vörös nyakkendős kispajtásoknak. Vonulni kellett, vigyázban állni, verseket és beszédeket hallgatni, de legalább az óráról lóghattunk. Október 23-a is egy üres dátummá lett, – ahogy tanárrá lett egykori csoporttársaim, de mostani kisdíjakok is ezt mesélik –, amikor unalmasan komolynak kell lenni, patetikus beszédek, szimbolikus koszorúzások közepette az egyetlen „szórakoztató”, profán elem az évenként ismétlődő politikai bohóctréfa a „301”-es (vagy 302-es, 303-as – ezt is hallottam már, hogy elbizonytalanodott egy nagyon komoly ember, a pontos számot illetően) parcellában, melyről a baloldali, vagy liberális szónokot dühödten kifütyülő szélsőjobbosok gondoskodnak (szentségtörésről a temetőben).

A 301-es parcella régen

Talán az az igazi kérdés, amellyel szembesülni nem egyszerű, hogy hol álltam volna én '56-ban? Pincébe húzódtam volna az ágyúszó elől? Ez gyávaság ilyen helyzetben? Vagy kiskatonaként, pufajkásként bátran megtagadtam volna a parancsot? Vagy legalább sortűznél a tömeg feje fölé lőttem volna? És ha megijedek? A szemük közé lövök merő önvédelemből? Elfutok? Átállok? Honnan hová? Hányszor? Ha forradalmár vagyok, öltem volna embert? Benzines palackot hajgáltam volna orosz tankokra? Az ügy, az eszme (Szabadság, Egyenlőség, Testvériség) érdekében meddig lettem volna hajlandó elmenni? Emigráltam volna én is? Csak Ausztriáig vagy Ausztráliáig futottam volna? Ha maradok, és börtönbe csuknak, mint izgága írócskát, egyetemistát, hajlandó lettem volna aláírni valamit? És mint az '56-ban 19 éves, ma világhírű magyar filmrendező, engedtem volna a zsarolásnak? Mivel kellett volna fenyegetni? Pofon vagy lelki terror lett volna hatásos az esetemben? Évekig jelentéseket írtam volna az osztálytársaimról én is? Jelentettem volna költő és író barátaimról? Az a kérdés, hogy az életben maradásért mi mindenre vagyunk hajlandók? Egy ilyen szituációban létezik helyes döntés? Csak kicsit jelenteni? Csak kicsit besározni? Vagy ha egy kicsit, akkor már mindegy? Többet is jelentettem volna, mint amit elvárnak? És ki az igazi hős? Aki rettenthetetlen és 70–80 kilójával állítaná meg a lánctalpakat, vagy aki túlél és képes felállni a véres-hugyos-szaros padlóról a csikkek közül, és hajlandó folytatni úgy a lassan megrohadó életét, hogy legszívesebben leköpné magát? Megmosakszik, gyereket nevel, műveket alkot... Ki a hős? Aki még itt is ellent tud állni? Vagy aki szem a láncon? Hány napig lehet elviselni a verést? A szakemberek lelki ráhatását? Mi az, amiért hajlandó lennék aláírni? Pénz? Útlevél? Karrier? Úgy 40-50 évenként, ha jól számolok, történik hasonló e térségben, így az én életemben még sor kerülhet egy igazi forradalomra. Majd akkor megtudom írástudóként, milyen is a bürökpohár. (A közelmúltban (2006. október 10-én) jártam a Magyar Televízió épületében, jó két héttel az „ostrom” után (melyet egy ott dolgozó fellelkesült riporter '56-hoz

hasonlított). Az aulában rendőrök dominóztak, láttam a kidöntött főkaput. Jártam a kiégett szobákban, a falon kívül ott lógott a figyelmeztetés: Vigyázat, omlásveszély! – a hőtől megmozdultak a téglák. Egyből jelzett az asztmám: még mindig lehetett érezni a füst szagát, és talán valami könnygáz maradékot, ehhez nem értek. Az elszenesedett ablakkeret maradt meg bennem elevenen, és hogy ablak híján (betört) a rácsok közt beröpült egy feketerigó, kicsit verdesett, nyilván felmérte a terepet, de a füstszag hamar kiűzte.)

[Balogh Robert]

2006-10-20 08:50:00